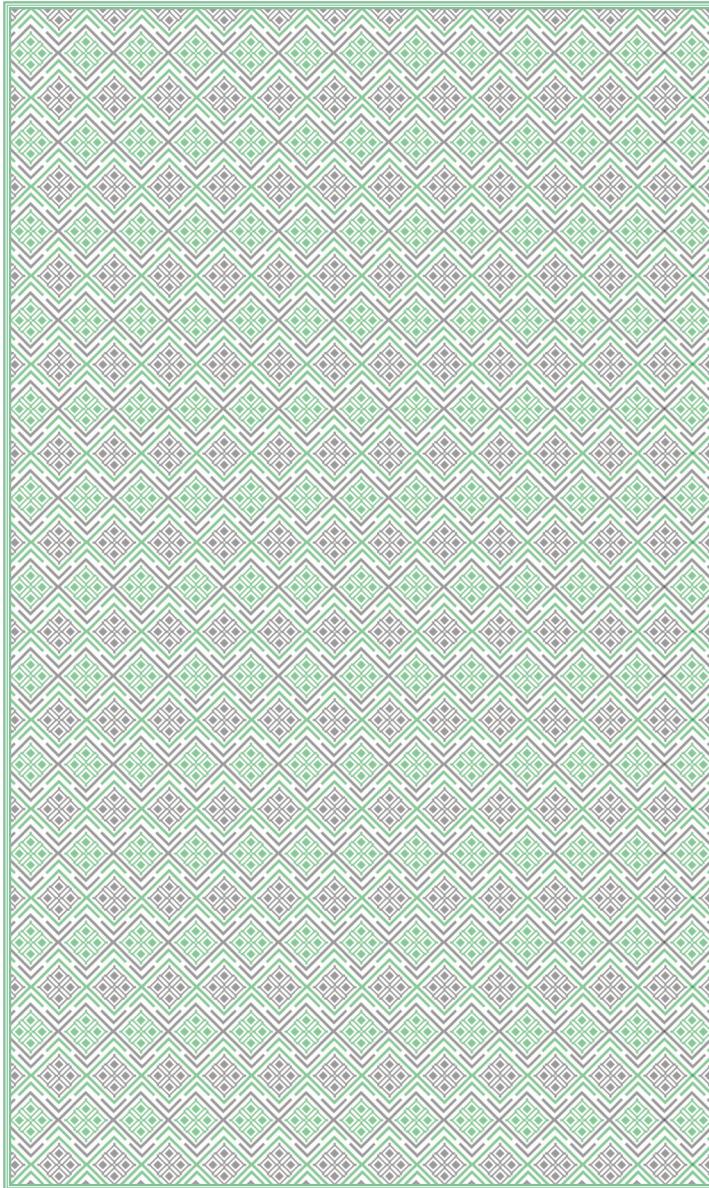

h

❖ 2 ❖

❖ 3 ❖

САМИ
ЗДАТ
САМИ
ЗДАТ

❖ 4 ❖

❖ 5 ❖

Adin Ljuca H i d ž r a

Adin Ljuca

H i d ž r a

❖ 8 ❖

❖ 9 ❖

Slike s putovanja

*Sve je prolazilo bezbolno i logično
kao pejzaži u pospanom kupeu: neobrani šljivici,
telefonski stubovi i njihove opale sjene,
nečitljivi obrisi znakova pored puta.*

Kritika čistog uma

Učili su nas kakva je klima u Etiopiji,
koliko ima ovaca na Novom Zelandu.
Učili su nas kolika je površina SSSR-a
i s kojim zemljama graničimo.
Kad mi je susjed došao na vrata
u čizmama, a ne u kućnim papama kao nekad,
pomislio sam: površina SSSR-a promjenljiva je
kao broj ovaca na Novom Zelandu.

Kad mi je susjed došao na vrata
tražeći da na nekakvom papiriću potpišem
da moj dom više nije moj dom,
osjetio sam: ponovo je nastupilo vrijeme
velikih geografskih otkrića. I otisnuh se,
s kolumbovskim nadahnućem, bez kompasa
i zvjezdanog neba nad sobom,
tražiti novi put do Indije.
Prokopati drugi Suecki kanal.
Ponovo komponovati Nabuka.
Naslikati još jednom sve Mrtve prirode.

*Sjediš u crvenom plišanom naslonjaču kupea
dok voz raspolučuje predio na dva potpuno strana
dijela.*

*I s lijeve i s desne strane kroz okna kupea
protiču pejzaži, od tvog pogleda ravnomjerno
odsijecani telegrafskim stubovima. Nikad nisi
vidio tako široko kao tad, prenut iz snova,
bunovan, kroz taj zamagljeni i prljavi prozor.
I to te uznemiruje, a ne možeš govoriti o tome.
Nervozno okrećeš glavu: lijevo-desno, desno-
-lijevo. Šta zapamtiti? Šta učiniti? Povući
sigurnosnu kočnicu, zaustaviti voz? Prekinuti
to ubrzano pretvaranje slika u prošlost,
to neumitno nizanje. Kako zaustaviti sliku?
Suziti pejzaž na pogled kroz kafanski prozor.
Naviknuti se na sigurnost tog pogleda kao na
stalne goste – tako bliske, ako ne po krvi
a ono po promilu alkohola u krvi. Gledati kroz naočale,
oblikovati slike s nepromjenljivošću dioptrije.
Ali znaš da je sve uzalud, vrijeme nepokretne kamere
i nijemog filma nepovratno je prošlo: moraš se naviknuti
i nešto reći.*

Evropsko prvenstvo, evakuacija

U toku je evropsko fudbalsko prvenstvo.

Divokozijim stazama prolaze autobusi
prepuni žena i djece.

Danska je pobijedila Švedsku.

Engleska je igrala neriješeno sa Irskom.

Mi smo izgubili.

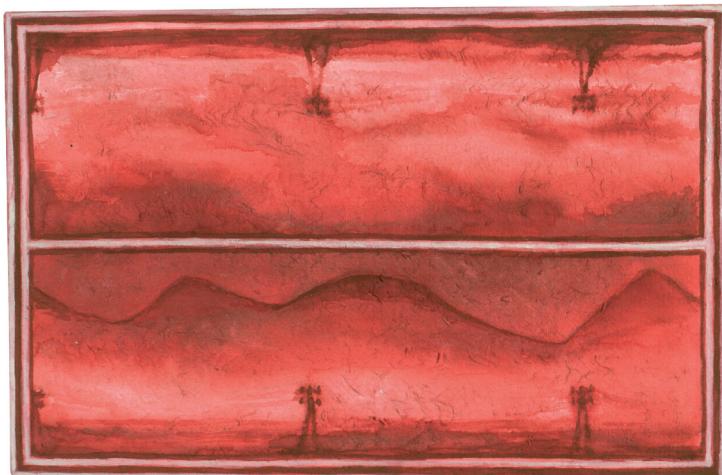
Npr. žena u devetom mjesecu koja u sjedalu
ispred mene uporno povraća kao što dvogodišnji
dječak u njenom naručju uporno plače: izgubila je
muža.

Pred ovo evropsko prvenstvo
(da bi igrači bili zaštićeni)
pooštreni su sudački kriteriji
i to je OK.

U toku prvog poluvremena (jedne od utakmica),
kad je pao prvi gol (stadion se orio od ovacija),
pala je i prva zapaljiva granata na moj dom
i atmosferu dovela do usijanja.

Do kraja prvog poluvremena
(prije posljednjeg sučevog zvižduka)
uspio sam pobjeći iz grada.

Jedino što sam ponio sa sobom
bile su pune uši i puna glava ovacija.
I misao/pitanje: kamo se kotrlja ovaj autobus?
Ka nekom novom evropskom prvenstvu?
Rimljani kažu: svi putevi vode u Rim.
Moji sputnici znaju da nijedan put ne vodi kući.

Sklapaš oči.

*Osluškuješ: jednolično okretanje točkova
navija tvoje misli.*

Spavaš.

Ne sanjaš.

Znaš da grad iz kojeg dolaziš nije Betlehem.

*Znaš da to treperenje u daljini
nisu sanjani kandilji Medine.*

*Putuješ, ni sam ne znaš kamo. U daljinu.
U budućnost.*

U Ošvjenćim.

Voz ulazi u tunel.

U paleolit.

Ili nešto slično.

Kuća

Pamtim ga kako gleda na livadu.
Pogled mu uranja u pejzaž,
u gotovo obeshrabrujuću ljepotu, u crvene,
u plave, u žute tačkice nanijete na zelenu podlogu.
Pogledom kao da prati vjetar što raznosi pelud,
ne znajući koji će tučak oprasiti. Pamtim ga kako,
zatečen na jutanjoj hot line CNN-a, pokazuje
na livadu: *Tu negdje je bila moja kuća...*
Približavati se poentiliističkoj slici znači
gubiti iz vida konture, utapati se u šarenilo,
nestati u mrlji.

*Putujemo brzo kao iz epizode u epizodu
sapunske opere u stotinu nastavaka.
Iz svog stana, iz svoje kuće: jednosobnim,
dvosobnim, petoiposobnim korakom. Rikšom,
gondolom, preko okeana, balonom sa oznakom
crvenog križa: Cigani lete ka nebu; na romobilu,
kroz stepu, u invalidskim kolicima, po dvoje,
po troje, kroz crveno kao kroz zeleno,
rezervoara punih straha koji ne sagorijeva
kao ostala goriva. Prekoračujući brzinu.
Ne osvrćući se. Stižemo u novu epizodu:
s kratkim sadržajem već smo upoznati.*

Čovjekova porodica

Hari, zalistam tako s vremena na vrijeme
u prošlost i neminovno se sretnem s tobom.
Poći ćemo u neku od bašta, šarmirati djevojke,
opiti se. Planirat ćemo odlazak u B.L. kod Envera,
u Z. kod Davora (imena gradova nisu važna,
ali imena prijatelja...). I nećemo im otići.
Završit ćemo u nekom noćnom taksiju, šaliti se
s taksistom, ne znajući čim da platimo vožnju.
To nas ne uzbuduje: s taksijem ili bez taksija,
s batinama ili bez batina – stići ćemo već nekako kući.
Tako rado bih opet zalistao u Sarajevu, na Marijinom
Dvoru, nabasao na obućarsku radnju tvog oca, pio,
pričao s njim. Uvijek smo se podsmijavali
„vječnom vraćanju istog“ – ili kako je to već
filozof formulisao prije no što je poludio.
Ali, dok smo se naučili poštovati ludilo, *isto* se već
vratio. U genima, u porodičnim istorijama, (na
porodičnoj fotografiji – kako bi rekao moj profesor Tvrtko)
neke stvari se ponavljaju. Od mene do mog oca,
od mog djeda do Adema: svi smo izgnani.
Koji taksimetar može izmjeriti tu kilmetražu?
S taksijem ili bez taksija otići ćemo:
voze noćni autobusi.

*Savršena kopija prosječnog turiste
(putna groznica, zveckanje kućnih ključeva u džepu,
povratna karta, mirišljave maramice)
oboljela od morske bolesti na pučini Srednje Evrope.
Strah kamufliran pospanošću, pokriven očnim kapcima,
prozirnom zavjesom na prozoru kupea.
Strah sitnog švercera pred carinskom kontrolom
u razoružavajućem bogatstvu krajolika registruje
mnoštvo detalja čija bi montaža, teoretski,
dala originalnu razglednicu.
Svrha putovanja? Turistička posjeta.
Prenosite alkohol? Ne.
Drogu?
Oružje?
*I tako sam prošvercovao sebe.**

Božić u Pragu

Gorjele su na sve strane ulične svjetiljke
i blještale okićene jelke. Petarde, rakete, vatromet.
Praznična pucnjava činila je atmosferu opuštajućom,
gotovo zavičajnom. Pričao sam joj o Dancu
kojem sam uz pivo, na nikakvom engleskom,
pokušavao objasniti zašto za Božić ne idem kući.
U hladnoj sobici zbijali smo se
jedno uz drugo slušajući eksplozije
kestena u rerni. A mislili smo
da smo pobjegli, da smo na sigurnom.

*Odlazim polako, kao u šetnju,
slažući korake kao dijete rečenice
loše naučene lekcije, zamuckujući, prisjećajući se.
Vremenom se odmorim na nekoj od oborenih sjena
telegrafskih stubova kraj puta.
Posmatram puža: koliko god daleko da ode,
uvijek je kući.*

Barokna sonata

Dva veterana bosanskog rata i nekoliko turista
sreli su se s Georgom Friedrichom Händlom
jedno veče u 22 h u crkvi svetog Mikulaša
na Starogradskom trgu.

Kako bubne opne naviknute na osluškivanje tišine
između praska ispaljenja i zvuka eksplozije
navići na takve prelaze:
Adagio – Allegro – Adagio – Bourre – Menuette.

Za razliku od turista, njihov sluh je prefijeniji,
po zvuku, bez greške, prepoznaju vrstu oružja,
mjesto ispaljenja, način da te zvučne talase
propuste pored sebe.

Od baroka do danas zvukovna skala nepojmljivo je obogaćena.
Violinski ključ je zamijenjen znakom opće opasnosti.
Zvukom jednoličnim, ali uzbudjujućim, započinje koncert.
Djeca i žene napuštaju stanove, silaze u podrum.
Koncert je iscrpljujući, kako za glazbenike
tako za publiku. Traje šest mjeseci, godinu-dvije,
nekome i duže – do kraja života.

I dok slušam tako, s Dženanom, ciklus baroknih sonata,
u mislima pokušavam dosegnuti tačku u kojoj se dodiruju
dvije paralelne prave.

Uzalud.

Ima stvari koje ne moramo razumjeti.

Npr.:

kako povezati prošlost i sadašnjost koje se sastaju
u ovih šezdesetak kila mesa i kostiju,
izmiješanih u četiri-pet litara krvi.

Ne obraćamo se Bogu, mada je mjesto pogodno za to.
Prepušteni muzici ugodno plovimo iz F-dura u H-mol.

Zanesen slušam: čembalo, obou, flautu i čelo.

Atmosfera raste: affettuoso, affettuoso,
vivace, vivace – i vazduh se zgušnjava kao od detonacije.
Znoje mi se noge. Obuzima me drhtavica, studen.
Hladno svugdje: i na Južnom kao i na Sjevernom polu.
Mada sam kao dijete zamišljao toplim taj Južni pol.

Znakovi pored puta gube značenje:
upućuju mjestima koja više ne postoje.
Povlačim se poput oseke.
Nemam toliko mnogo vremena da bih mogao žuriti.
Ako zaista postoji plima, vratíće me
da bih jednom opet morao krenuti na isti put.

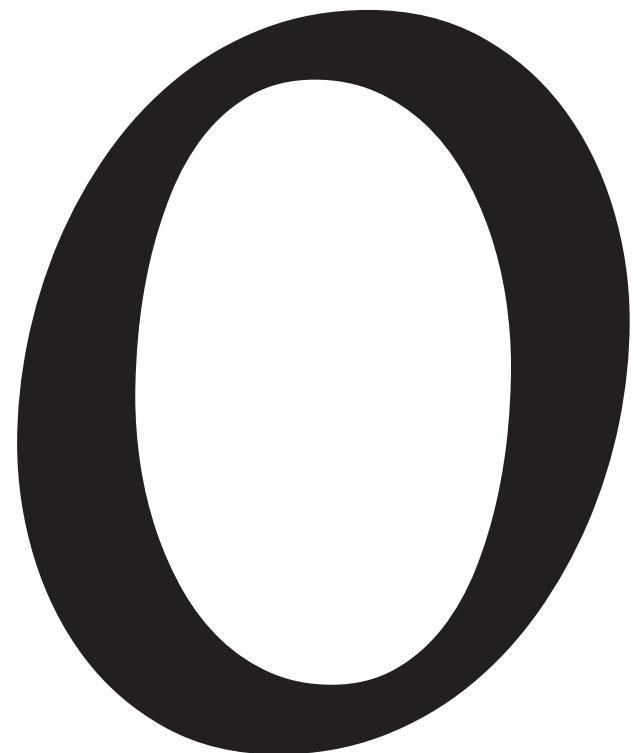
Obradive površine

Goran Borovnica, Srbin iz Kozarca, prije rata konobar, radio je u kafani Sulje Turkanovića. Bio je razrok, možda zbog tog nenaviknut gledati ljudima u oči. Ubio je Forić Redžepa, Karabašić Sejdu, Karabašić Ismeta, Karabašić Ekrema, Mehmedagić Alu. Mene u onoj gužvi nije video. Prije rata smo ga častili, ostavljali mu bakšiš. Streljaо ih je automatskom puškom, u centru Kozarca, kraj kioska gdje se prodaju pilići. Sve je video i ispričao mi Fikret Forić, brat ubijenog Redžepa, rođak ubijenih Karabašića. To je video i Mujčić Ismet i još mnogo ljudi iz Kozarca kad su nas sprovodili u Trno-polje, gdje je komandir bio Kuruzović Slobodan. Dakle – Kuruzović Slobodan (čije ime je izvedenica od zajedničke imenice „sloboda“), prije rata učitelj u Prijedoru, za vrijeme rata komandir koncentracionog logora. Izdavao je naređenja za egzekucije rutinirano kao što je u školi zaključivao ocjene učenicima: jedan, dva, tri, četiri, pet; ti si prošao, ti nisi... Ja sam drvosječa, ali ne razumijem kako se ljudi mogu sjeći motorkom ko drva. Izvodili su po dvadesetak ljudi na polje, sjekli ih motorkama kao grane, kao stabla i potom ih palili – sve isto kao kad se krči šuma da bi se dobilo još malo obradive površine. Bio je učitelj i mojoj kćerki i sinu. Kako sam samo jednom istukao sina kad je kod njega pao na godinu. Ne mogu sebi to oprostiti.

Još kao dječačić, i na najobičnijem izletu, osjećao sam svu draž pustolovine putovanja. U školskoj klupi: iz najudaljenijih krajeva odsutnosti vraćao bi me prekorni glas učiteljice. Poslije podne zatvarali bi me da radim zadaće: od krutog pravopisa i prostih računskih operacija izbavljao me leteći cílim koji je pred drugima oponašao običnu stolicu za radnim stolom. Poslije: Sindbad Moreplovac, Guliverova putovanja, Žil Vern. Odlazio sam sve dalje, vraćao se sve teže. Zatim Robinzon Kruso: život na pustom ostrvu. U Samarkandu, Bagdadu, Istanbulu, od Patagonije do Sjevernog pola, svugdje sam bio. I još dalje. Jedino je Odisej htio da se vratimo kući. A ja sam želio dalje, da odem još dalje.

❖ 30 ❖

❖ 31 ❖

Oči Eskima

Isuviše brzo se umaram, isuviše lako ostajem sam:
decembar je sve sunce do vizuelnog, izjednačio ga
sa drugim zvijezdama. Ipak, ispunjava prazninu
mog pogleda danju, ne noću. Ali šta mi vrijedi
to saznanje kad ga ne mogu provjeriti kožom, kad
nema straha od opekom. Pripisao bih to zimskoj
anemiji boja i mirisa – ali kako – kad oči Eskima,
za razliku od mojih, u skali bijele boje vide
neslućeno bogatstvo nijansi? Melakolija. Bolest?
Ili je to samo prirodna ograničenost oka?
Kad mi se svaki pokret učini suvišnim – legnem
u postelju između bijelo okrečenih zidova.

Kad legnem, uspavljujem se ponavljačući neprekidno:
ne zaboravi se probuditi sutra. A sutra:
prisjećam se onoga što je bilo, djelića
poluzaboravljenog sna koje ne umijem protumačiti.
Ulaziš u sobu da me probudiš i otvaraš prozor.
Prozorsko krilo zaškripi – i odleti. Svježi vazduh
pravi novi raspored u sobi. Udišem ga punim plućima,
gotovo da lebdim: gravitacija je jedino što me još
veže za zemlju. Izlaziš, propuh zatvara vrata za tobom.
Pridižem se na lakat, dozivam: *Mama, mama,*
jesi li skuhala čaj? Dozivam, ali me ne čuješ. Krećem
za tobom, dolazim do vrata, ali na njima nema šteke.
Osjećam te svuda oko sebe, a ne mogu da te vidim,
kao onda u tvojoj utrobi, kad sam bio i živ i nerođen.

K

Kratki film o ljubavi

Prodavačica koja brižljivošću zaljubljene
oblači lutku bez glave u izlogu – primorava me
da zastanem. Gledam: zakopčava joj dugme,
dodiruje ruku, popravlja kragnu.
Osjetivši toplinu pogleda na ledima,
okreće se i upućuje mi osmijeh. U trenutku se ponadah
mogućem trouglu: prodavačica, lutka i ja.
Vještinom učitelja gluhonijemih, prstima
ih pozivam u slastičarnu preko puta.
Na njene pokrete glavom: lijevo-desno, desno-
-lijevo, otkopčavam si dugme, istrpavam kragnu
i vraćam joj nazad njen već izgubljen osmijeh.
Poput svih scena i ova se završava rezom.

**Modar i drhteći, iz bazena istrčava dječačić
u peškir koji će ga progutati cijelog.**
Mlada majka promatra me racionalnim pogledom
vaterpolo-trenera. Zatim pomiluje nekoliko mokrih
pramenova kose koji izrastaju iz peškira.
Spuštam suvišni pogled, poput sidra, sve do
beživotnog dna, bez školjki, zvijezda, ježeva.
Izranjam. Hvatom prvi dah dok mi u pogled ulazi
ogromna štoperica sa zida. Disciplinovani plivači,
ne stvarajući gužvu, plivaju s kraja na kraj
bazena, kao da svakim zamahom bivaju sve bliži
nečemu što ne vidim. Teško je to izdržati.
Penjem se na skakaonicu. I skačem.

Prilazi sa zbunjenošću djevojčice oblivene rumenilom.
Nesvjesni opasnosti koje nam prijete,
hrabro ulazimo u siromaštvo naše češke leksike.
Jer nekoliko desetaka riječi može se slagati
u bezbroj kombinacija, kao šahovske figure,
kao mađarska kocka, kao što se slažu
državne granice u svakom novom izdanju atlasa.
Yvonne Essig, službenica iz Ženeve, u tridesetoj
napušta posao, sjeda u avion za Prag, da uči
češki, da se bavi keramikom, da me zavoli.
Popićemo čaj, kavu, otici u botanički vrt.
Možda podemo na izlet, možda imenujemo
na češkom neke stvari koje nismo mogli
na svojim maternjim jezicima.

Toliko toga sam video u svakodnevnom kruženju,
npr: između centra i periferije, kroz tramvajsko okno,
kroz moj izbezumljeni odraz na njemu; ili u naporu pčele
da dospije do prašnika, do polena skrivenog u njemu.

Ispunjen prazninom: bojim se zvuka svakog dodira,
načina na koji odzvanja u njoj. Ludila koje izaziva
zvonki dodir kašike i pravnog tanjira. Presušenog bunara
koji svaki krik vraća ulančan i produžen u echo,
da ga iznova proživim. Toliko rupa:
prostora čiju prazninu samo vazduh može ispuniti.

Nigdje me nema. S licem u objema rukama:
toliko toga sam video kroz ogledalo.

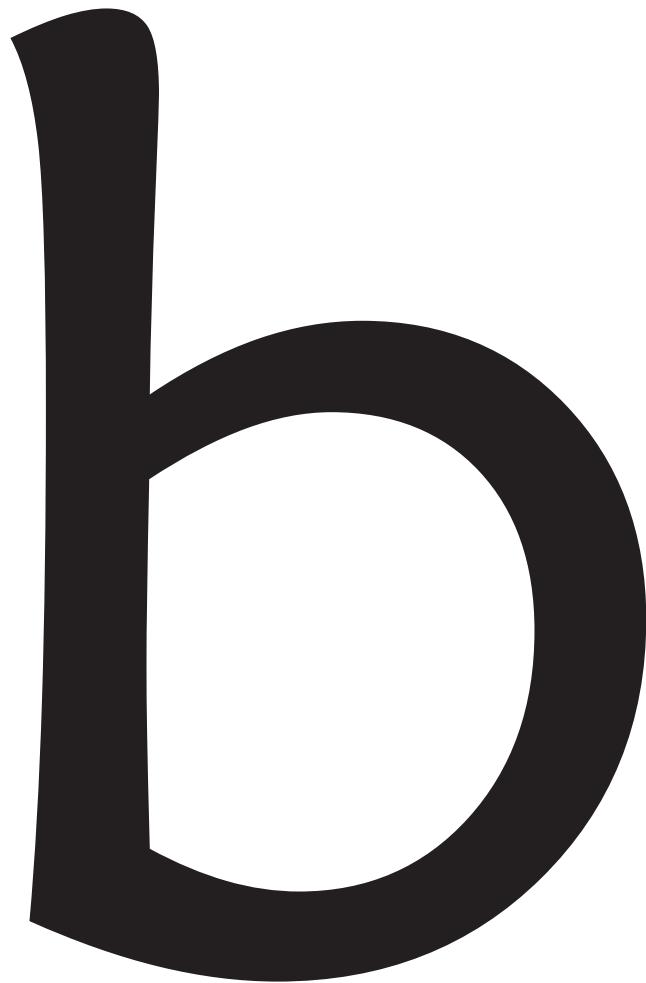
Poslije večeri s tobom: započinjem dan
bez snage da se umijem, operem zube, bez snage
da zaboravim kiselasti okus tvog poljupca,
tvoje pljuvačke, tvojih riječi
da perverznost vraća nevinost.

Pokušavali smo se baviti nečim drugim: pravio sam se
da gledam kroz prozor, ali iza stakla tama, na staklu
tvoj odraz; pokušavaš si učiti testove za vozački,
ali isuviše brzo čulo se okretanje stranica.

U lokalnom vozu između Klatova i Plznja: trenutak
neočekivane bliskosti i popratna nervosa izražena
nemogućnošću da se nađe udoban položaj na sjedalu.
Sklapaš testove, jagodicom kažiprstu šaraš po
zamagljenom oknu: na prljavoj podlozi ostaje čisti trag.

Trenutak koji se ne može zadržati duže no vazduh u plućima:
tek toliko da nahrani mozak, da, kolajući krvotokom, dospije
do srca. Ili: koliko je organizmu potrebno da potroši kisik.

*Bezimena stanica.
Astmatičari hvataju dah u zagušljivom kupeu.
I voz se nastavlja kotrljati.*

Bilješka o autoru iliti Žirafa

Gospodicu Lenku Jungmannovu sam prvi put vido na prijemnom ispitu na tek otvorenoj katedri komparativistike. Primijetio sam je jer nas je bilo samo četvero. Osim nas dvoje, prijemni su polagali još jedna lijepa djevojka i jedan momak, koji se ponašao distancirano i koji me je privlačio nekom unutrašnjom energijom, nečim što ne bih znao formulirati i, istovremeno, odbijao svojim izgledom. Imao je dugu kosu i bradu, što mi ne smeta, ali izgledao je kao filozof, a kolegice su mi potvrdile da je s katedre filozof. I mada ne znam kako bi to filozof trebao izgledati, ne volim kad filozof izgleda kao filozof.

Gospodicu Lenku Jungmannovu pamtim s prijemnog ispita samo zato što je bila prisutna i zato što nas je bilo malo pa sam je morao zapamtiti. Tada na njoj nisam primijetio ništa neobično ni privlačno, valjda zbog mučnine koja me obuzela od ispita. Nisam naime bio dobro pripremljen, a moje slabo znanje češkog oduzimalo mi je mogućnost improvizacije koja me je u takvim situacijama obično spašavala. Govorio sam sebi: „Komparativistika je tvoja zemlja, poznaješ njene puteve i stranputice, i ko se u njoj bolje orientira od tebe?“ Govorio sam si: „Imaš iskustva s ispitim, ne budi nervozan, sve će biti OK!“ A osjećao sam: moj želudac je prestar za te maloljetničke neuroze. „Pomozi, bože, samo da ne dobijem dijareju.“

Gospodicu Lenku Jungmannovu počeo sam redovno sretati na predavanjima. Ne sjećam se više na koji način je probila opnu moje introvertnosti i ušla u moj svijet. Znam samo, a i to što se ne sjećam je dokaz: učinila je to bezbolno. Kad šetamo po Pragu, osjećam se kao da šetamo po nekakvom selu. Imam osjećaj da se pozdravlja sa svakim prolaznikom / prolaznicom a da sa svakim drugim / drugom

zastane i popriča kao sa dobrim prijateljem. A ja bih za to vrijeme stajao sa strane, pokušavajući sačuvati osjećaj dostojanstva i osmijeh kao corpus delicti vlatitog samopouzdanja. Ona sama mi je rekla: „Ne znam zašto, ali ja se tako lako upoznajem s ljudima. Uostalom, Prag je mali grad i u njemu svako svakoga zna.“ Nikad joj nisam rekao kako se teško upoznajem s ljudima i kako se još teže navikavam na njih.

I prije nego što sam saznao da s nekim živi, dala mi je sasvim dovoljno vremena da je zavolim. Naravno, nije to njena krvica. Ne može se s ljudima upoznavati riječima: „Čuj, stari, nemoj se zaljubiti u mene... ja živim s momkom / ljubavnikom / prijateljem / vjerenikom...“ Zapravo ni ne znam šta je on njoj, znam samo da živi s njom. Znam tako malo, a i to mi je sasvim dovoljno.

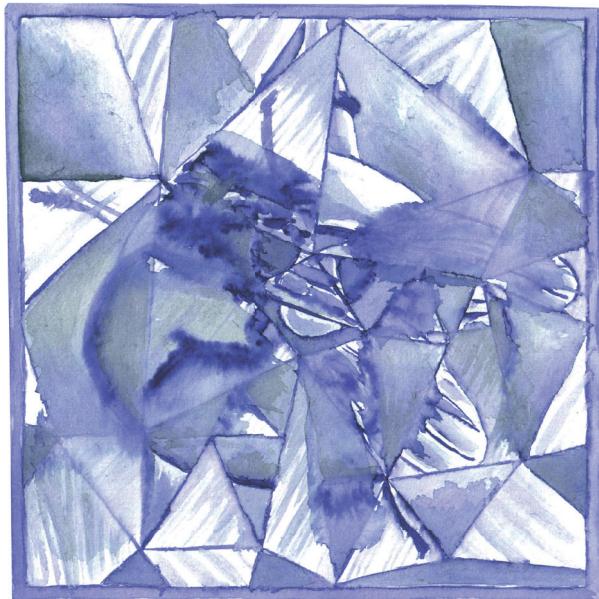
Brzo smo se navikli jedno na drugo i počeli redovno izlaziti na kafu, piće ili u šetnju, ali prije toga bismo uvijek morali otići u kupovinu i uvijek bi mi posebno naglašavala kad kupuje nešto za njega: voćni jogurt, sir koji on voli, košulju... kurac-palac! I kad bismo poslije te kupovine otišli na kafu ili piće, posljednjim naporom volje sačuvao bih snagu da budem zanimljiv, da joj održim koncentraciju, da joj izmamim osmijeh, da joj ne bude dosadno. Nikad nisam skupio snagu da odustanem od tih svojih glupih priča, koje držim između nas kao štit, da je uzmem za ruku i kažem *volim te, trebam te*.

Moj prijatelj Saša Skenderija mi je pričao kako je zavolio Džonija Štulića. (Za neupućene: Džoni je za sve koji ga znaju rocker, a za Sašu i za mene je, uz to, i jedan od najboljih svjetskih pjesnika.) „Džonija sam zavolio“, kaže Saša, „još kao pubertetlja. Upravo u to vrijeme mi je trebao neko takav. Džoni je, naime, umio to što niko drugi nije: umio je reći *volim te*, a da pritom ne bude banalan, da ne ispadne smiješan. Da to izgovori, a da ostane frajer.“ I ja sam zavolio Džonija, ali to se desilo tek po izlasku iz puberteta.

Razmišljajući o tome, rekao sam sebi: „Ti pred Lenkom izigravaš frajera, a bojiš se reći *volim te* – samo da ne bi ispaо smiješan, banalan.“ Rekao sam sebi: „Čovječe, ti si debil. Ratovi se vode zbog ljubavi, ljudi umiru zbog ljubavi, ubijaju ili se ubiju zbog ljubavi, napuštaju rođene žene i rođenu djecu zbog ljubavi – a tebe je strah da ne ispadneš banalan. Ti je ni ne zasluzuјeš, ti nisi vrijedan njene ljubavi.“

Umoran od kupovina, odlučio sam da više nikad s njom ne izadem. Rekao sam si: „Ja nisam mazohista, zašto da se mučim?“ Pa svaka naša šetnja je za mene patnja: svaki put mu mora nešto kupiti, svaki put mi mora ispričati nešto o njemu i svaki put, ma kako dugo bili zajedno i ma kako nam lijepo bilo, moramo se rastati da bi ona opet, nakon svega, otišla k njemu.“

Umoran od kupovina, vratio sam se u stan i otvorio flašu votke. Kako je ono napisao Galczyński: „...A onda četrdeset lula za noć / soba sva crna od dima.“ Kad sam već bio dobro pijan, na prozor su mi zakucale Zdenka i Tina Vernerove. Pozvao sam ih unutra i skuhaoo nam kafu, sretan što se mogu nekom isповjediti. Rekao sam Zdenki: „Umoran sam od kupovina, nikad više neću s njom izaći.“ Zdenka mi je rekla: „Ti si mazohista, odričeš se žene koju voliš!“ Zdenka mi je rekla: „Kupovine su neophodne, mora se braniti sama od sebe, mora imati čistu savjest.“ Zdenka mi je također rekla: „Ni taj momak nije problem. Pola mojih kolegica, uključujući i one koje imaju djecu, pored muža imaju još nekog.“ Rekao sam joj: „Imaš pravo – ja sam mazohista u svakom slučaju, a i čista savjest je neophodna, ali ja ne želim nikakav trougao, kubus ili piramidu, ja želim gospodicu Lenku Jungmannovu.“ Zdenka je rekla: „Pa dobro, ako je želiš – uzmi je!“ Tokom cijelog našeg razgovora Tinka je skakutala po meni i lizala me. Tinka je dugodlaki jazavčar, četvrti član obitelji Vernerovih. Ona je jedini pas kojeg sam ikad volio. Kako Saša kaže, kakva obitelj – takav i pas. Nisam stručnjak za životinje, ali znam

da je Tini već krajnje vrijeme za parenje i prve kućiće, da bi ostala zdrava. Vašek Verner je toliko voli da je već obišao pola Češke tražeći psa s pedigreom – plemića dostojnog Tinke. Još ga nije našao, a priroda polagano vodi Tinku 'do ludila'. Čim je Vašek pokucao na prozor, odmah je shvatio da kod mene nešto nije u redu. „O čemu se radi?“, upitao je. „Adin je upravo oborio temeljne postavke klasične geometrije – izmislio je trougao sa dva ugla“, rekla je Zdenka pokušavajući se našaliti, ne bi li mi popravila raspoloženje. „Ona samo živi s njim, ali misli na mene“, rekao sam u svoju odbranu. „Pusti žene,“ rekao je Vašek, „šta one znaјu o geometriji. Istina je da ne postoji trougao sa dva ugla, ali svaki trougao je definiran sa dva ugla.“

Gospodica Lenka Jungmannova je završila nekakvu pedagošku akademiju, sada završava studij pozorišnih nauka i studira komparativistiku. Redovno ide u pozorište i piše pozorišne kritike. Rekao sam joj: „Ja sam iz Maglaja, a Maglaj je dobio ime po magli, a magla je češki *mlha*. Dakle, ja sam iz nekakvog *mlhavého městečka* (*zamagljenog gradića*), iz *Mlhova* (*iz Grada magle*). Iz istog onog intersferalnog grada kojeg već Aristofan spominje u 'Pticama'.“ Rekao sam joj: „Ja sam iz gradića u kojem nema ni jedno pozorište, ali ima jedno kino. Samo u tom kinu, osim loših westerna, partizanskih filmova, Bruce Lee-ja i pornića, nikad nisu prikazivali ništa drugo. Jednom se ipak desilo da je u Maglaj zalutao 'pravi film' – Formanov *Amadeus*. Već prije sam gledao *Amadeusa* u Sarajevu. Razlika između *Amadeusa* u Sarajevu (ili bilo gdje drugdje) i onog maglajskog je u tome što u sarajevskim kinima taj film traje neka neuobičajena tri sata, dok u Maglaju normalnih sat i po. Jednostavno bi ga isjekli i izbacili suvišne scene. Jer ko to normalan može sjetiti u kinu tri sata?“ Gospodica Lenka Jungmannova je shvatila da mi iz Maglaja volimo stvari svoditi na njihovu pravu mjeru. Razumjela je moju nježnost prema kinu, ali nije razumjela zašto ne volim pozorište.

Rekao sam joj: „To što sam provincijalac i što sam odrastao u gradiću bez pozorišta nije razlog. Jednostavno, svakom svojom porom osjećam da u javnim nastupima ima nečeg nepristojnog. Osim u cirkusu.“ Nešto slično je, čini mi se, pisao i Andrić u ‘Jeleni, ženi koje nema’. Uzgred: Jelena = Helena = Lenka. Volio bih je jednom uzeti za ruku i otici s njom u cirkus.

Gospodica Lenka Jungmannova zna sve o pozorištu. I o klasičnom, i o modernom, i o postmodernom. Ona me je naučila da osmijeh viđen u prvom činu ne mora nužno opaliti u posljednjem.

I prije nego što sam saznao da s nekim živi, dala mi je sasvim dovoljno vremena da je zavolim. „Čime se bavi tvoj dečko?“ „Video-artom, virtualnom realnošću.“ Šetali smo. Spreman na sve, nisam učinio ništa. Pitala me je: „Čitao si ‘Sestru’ Jáchyma Topola?“ „Ne, Vidio sam je. Sigurno je zanimljiva, ali je debela“, odgovorio sam svlačeći pogledom štramble sa njenih dugih nogu. U Americi, kažu Palouševi, ako se malo prijatnije zagledaš u djevojku, može te tužiti da je svlačiš pogledom. I dobit će proces. Nisu mi rekli da li to funkcionira i u obrnutom smjeru. I šetali smo dalje, svako malo zastajkajući da bi se ona pozdravila sa prijateljima, dok sam ja prokljinjao svoje peripatetičke navike i žudio za filozoftranjem u ležećem stavu. Moje ime *Adin* izgovara tako čudno da zvuči skoro kao *Aladin*. Ali za Aladina bez čarobne lampe nema mjesta u hiljadu i jednoj noći. „Čitala si ‘Volim te do ludila’ Jáchyma Topola?“ „Ne.“ „Znaš, kad čitam neku knjigu, uvijek se pitam kako bih to ja formuliрао, a u ovome slučaju nipošto ne bih napisao *volim te do ludila* već, možda *volim te bez anestezije*. Ali to, uostalom... nije ni važno.“ I, zapravo, mi ni nismo šetali. Ona je išla iskopirati ključ za njihov novi stan, a ja sam je pratilo.

Gospodici Lenki Jungmannovoj sam pričao o svojim prijateljima: „Imam prijatelja koji se zove Saša. A taj moj prijatelj ima ženu koja se zove Zelkida. On je izbjeglica

u Pragu, a ona u Madridu. Ona se upravo ovih dana pre selila iz ulice Luisa Buñuela u ulicu Don Quijotea. U ulici Don Quijotea ima *Café Sarajevo*. A u *Café Sarajevo* ima natpis: „U ovom cafeu nikad nije bio Ernest Hemingway!“ Rekao sam joj i: „Moj prijatelj je patološki slučaj – taj sanja svoju ženu! Svi normalni ljudi sanjuju tuđe žene, a on sanja sopstvenu.“

Gospodica Lenka Jungmannova odlučila je da se fotografira kao modelka za časopis u kojem objavljaju njenе pozorišne kritike. Kaže: „Neka ljudi vide čije tekstove čitaju!“ Flaubert, Nabokov i neki drugi meni dragi pisci tvrdili su suprotno – privatni život autora i njegova osoba moraju ostati anonimni i ne smiju se dovoditi ni u kakvu vezu s njihovim djelom. Mislim da je ipak gospodica Lenka Jungmannova u pravu. Ljudi bi trebali vidjeti onog čije tekstove čitaju.

U jednoj pjesmi Džoni Štulić se pita: „Ali tko je ona ili tko sam ja / ili kako sve to skupa, mili brate, izgleda?“ I zaista, *ko je ona?* Ili *sta sam ja?* Šta sam ja u njenim očima? Kad smo jednom prošle godine Saša i ja šetali zoološkim vrtom, pričao sam mu, posmatrajući žirafe, o srcu: „Žirafe od svih živih bića imaju najveće srce. Objašnjenje je jednostavno: žirafe imaju najduži vrat, njihova glava je tako daleko od srca. Objašnjenje je istovremeno i poražavajuće, dokazuje da srce nije ništa drugo nego pumpa. Žirafe imaju najveće srce samo zato što ono mora napumpati krv do njihovog udaljenog mozga.“ Saša je to potom iskoristio u jednoj pjesmi. I nije mi krivo. Ja se, ionako, ne bih sjetio upotrijebiti to za pjesmu. A i da jesam, ne bih napisao bolju. Saša je napisao: „Žirafe stanuju u hangaru, jer kamo bi inače sa žirafama u gradu...“ Saša je napisao: „Ja znam što ti treba, vodio bih te u kino...“ Saša je napisao: „Potraži me, ja imam srce kao žirafa, baby!“

Dodatak

Bilješka o knjizi*

Pjesme iz ove zbirke pisane su od oktobra 1992. do kraja decembra 1994. *Evropsko prvenstvo, evakuacija* je pjesma s puta, s „divokozjih staza“ kojim se tad vozilo kroz Bosnu. Zapisana je u Zagrebu gdje je nastala i pjesma *Kritika čistog uma*.

Božić u Pragu je prva praška pjesma. Stavio sam papir u pisaču mašinu, nekoliko trenutaka buljio kroz kuhinjski prozor s nezaboravno depresivnim pogledom iz stana Bohumila Pavlů, i onda pjesmu napisao iz cuga, kao i prethodne dvije, bez ikakvih naknadnih izmjena i ispravki.

Cijela zbirka je napisana na maloj putnoj pisaćoj mašini. Kao izbjeglica bio sam sretan što imam i nju, prvi kompjuter sam dobio 1996. Dvije godine sam jedini primjerak zbirke nosio sa sobom u ruksaku. Kad me je u Pragu 1995. posjetila rodica, koja je sa trogodišnjim sinom izbjegla u Austriju, tokom jednog izleta brodom po Vltavi, ruksak mi je pao u rijeku. Sutradan su se u dvorištu kuće u Novom Hloubětinu, gdje je *Hidžra* završena, mogle vidjeti pjesme kako se okačene štipaljkama suše na štriku kao čarape. Ovaj motiv, iako stvaran, izgleda toliko isforsirano, kao iz nekog lošeg filma.

Dvije godine nakon što je napisana, *Hidžra* je objavljena u stotinu primjeraka. Objavila ju je mala izdavačka kuća *Menora*, koju je vodio moj prijatelj Milan Čolić, jedan od onih izabranih prevodilaca koji je na srpski preveo stotinjak knjiga sa ruskog i pedesetak knjiga sa češkog, od Mihajla Bulgakova do Bohumila Hrabala. Početkom devedesetih napustio je Beograd i prešao u Prag. Od prvog trena mi je

to jeftino izdanje prirasio k srcu. Formatom je podsjećalo na sveščicu iz osnovne škole. Na tankim crnim koricama su se uz moje ime našle *hidžra i menora*, osnovni termin islama i najprepoznatljiviji simbol judaizma. Menora je predstavljala naziv i logo Milanove izdavačke kuće.

To prvo izdanje finansiralo je *Savjetovalište za izbjeglice češkog helsinškog komiteta*. Ili imenom Anna Grušová i Dana Němcová.

Ništa od svega što sam napisao nisam morao toliko puta da objašnjavam kao taj naslov. Većina ljudi ne zna ni šta je to *hidžra*, a kada bih rekao da je *hidžra* osnovni termin islama – često se budila začuđenost i sumnja. Sve što ima bilo kakve veze sa islamom u Zapadnom svijetu u najmanju ruku izaziva podozrenje.

Riječ *hidžra* ima tri osnovna značenja: prvo, označava godinu kad se Muhamed preselio (*hidžret učinio*) iz Meke u Medinu; drugo, tom godinom počinje početak muslimanskog kalendara, računanja muslimanske ere (16. jula 622. n.e.); treće, hidžra ili hidžret, označava i seobu, preseljenje iz jednog mjestu u drugo.

Za moju *Hidžru* mogu reći da je to knjiga putopisa u stihovima u kojoj se opisuje moja seoba iz Maglaja, iz ratne Bosne, u Prag. Danom u kojem sam preživio jednu granatu počinje moj novi, osobni kalendar. Još jedan život koji sam dobio pride. U sva tri svoja značenje ovaj termin savršeno odgovara ovoj zbirci.

Dobar naslov knjige se ne može izmisliti, on se mora sam nametnuti.

Knjiga je zasada u originalu imala dva izdanja:

- Prag, Menora, 1996. Tiraž 100 primjeraka
- Sarajevo, Zid, 1998. Tiraž 300 primjeraka.

Na češki je prevedena 2000. godine. Preveo ju je Dušan

Karpatský, najznačajniji češki prevodilac sa srpskohrvatskog govornog područja. Objavila ju je izdavačka kuća *Ivo Železny*, usudio bih se reći samo zato što nisu mogli odbiti velikog Dušana, a i zato što je izdanje finansijski potpmogla gospoda Lenka Reinerova (1916 – 2008), posljednji praški autor koji je pisao na njemačkom, posljednji predstnik nekad tako slavne praške njemačke književne scene. Imao sam tu čast da se upoznam sa gospodom Reinerovom. Knjiga je objavljena u tiražu od 100 primjeraka i nakon nekoliko dana se više nije mogla nabaviti.

Četiri godine nakon toga nazvao me prijatelj Jan Čáp i pitao gdje se može kupiti *Hidžra* koja mu je bila potrebna za poklon. Na odgovor: *Nigdje!*, pitao je pa zašto izdavač ne objavi drugo izdanje. Ukratko, drugo češko izdanje je objavljeno privatno u tiražu od 500 primjeraka i njegovo objavlјivanje je platio Jan Čáp. Tako mu je cijena tog poklopa malo skočila.

U junu 2004. godine, deset godina nakon što je napisana, *Hidžra* je doživjela svoju prvu i jedinu prezentaciju (Týnská literární kavárná). Organizirali su to prijatelji, prije svih Marek Dušák. Lejla Zahragić koja je uradila grafički dizajn drugog izdanja, napravila je i plakat za promociju. Večer je vodio pjesnik i kantautor Jan Burian, o knjizi je govorio njen prevodilac Dušan Karpatský.

Hidžra sadrži 21 pjesmu, jedan prozni zapis sa psihijatrije i jednu priču. Držeći se onog kišovskog da je bibliografija autora njegova biografija, umjesto standardne bilješke o autoru, *Hidžra* kao autorov prvenac završava pričom: *Bilješka o autoru iliti Žirafa*. Pomenuti kratki prozni zapis uvršten u knjigu pod naslovom *Obradiva površina* je sasvim neuobičajen tekst za jednu knjigu pjesma. On predstavlja okvir knjige, onima koji to ne znaju ili ne žele da znaju objašnjava kontekst u kojem su pjesme nastajale. Od takvog

teksta niti je trebalo, niti se moglo praviti pjesmu, ali po želji svjedoka zapisao sam njegovo svjedočanstvo. Iako je taj tekst pun konkretnih imena, znao sam da su stvarna. Iako sam znao da ništa nije izmišljeno opet nisam mogao vjerovati... teško je vjerovati u masakre motornom pilom. Danas se ta imena s malo truda mogu naći na spiskovima žrtava ili spiskovima optuženika za zločine protiv ljudskosti (na spisku optuženika *Haškog tribunala* nalazi se Goran Borovnica). Ista imena se mogu naći i u svjedočanstvima drugih autora. Tako npr. u knjizi *Svjedok genocida*¹ Roy Gutman spominje Slobodana Kuruzovića, upravitelja logora u Trnopolju (str. 132 i 133), piše o ubijanju motornim pilama (str. 139), spominje ubijenog Emira Karabašića (str. 143.).

Sve te godine *Obradive površine* nosim u želucu kao kamen. Ko bi volio da ga optuže za laži?! Ali ne mogu reći ni da sam bio zadovoljan kad se potvrdilo da su istinite riječi koje je Fikret Forić, drvosječa iz Kozarca, tražio od mene da zapišem.² Kako da ih zapišem? Kako da ih ne zapišem? Zaista je to bilo mučno ali njima je mjesto u *Hidžri*. Sigurno da postoje pjesnici koji mogu i vole da izmišljaju, ja reagiram na stvarnost. Morao sam to uraditi mada bih u tim svojim dvadesetim godinama radije pisao ljubavne pjesme... *Obradive površine* su ram za sliku o mom putovanju.

Tekstovi iz *Hidžre* su uvršteni u više izbora, antologija i panorama.³ Objavljeni su u više književnih novina i časopisa u prijevodu na više jezika. Stihove iz ove nevelike zbirke na češki je prevodilo više prevodilaca⁴. U dokumentarnom filmu *Účel cesty* (Svrha putovanja), režiser Marek Dušák naslov filma je preuzeo iz jednog stiha i u filmu je pročitano pet-šest pjesama iz knjige. Grupa *Bellevue* 2014. godine uglazbila je uvodnu pjesmu iz *Hidžre*, nakon toga, 2015. *Strom stínu* je uglazbio stihove iz još dvije pjesme (www.stromstinu.cz). A i ovo bibliofilsko izdanje inicirao je moj prijatelj, kolega iz *Samizdata*, slikar Mario Chromý,

koji je prošle godine tokom medijskih bombardovanja o opasnosti od izbjeglica izrazio želju da likovno reagira na stihove iz ove zbirke.

Moglo bi se zaključiti, i istina je, da ova zbirka ima neobičnu i bogatu sudbinu. Ipak ono što joj nedostaje je uobičajena sudbina knjige u normalnim uvjetima: standarna distribucija i mogućnosti da je čitalac otkrije i kupi u knjižari. Ova knjiga de facto nije bila dostupna a ipak je imala šarolik život. I još uvijek živi.

U Pragu 22. 3. 2017.

* Bilješka o knjizi je napisana za bosansko-češko bibliofilsko izdanje *Hidžre* iz 2017. godine. Ovdje je prenesena u neizmjenjenom obliku. Grafički dizajn ovog izdanja predstavlja varijaciju tog bibliofilskog izdanja.

¹ Roy Gutman: *Svjedok genocida*. Sarajevo, 1995.

² Vidao sam ga u jednoj praškoj psihijatrijskoj ustanovi u kojoj su pokušavali pomoći mojim zemljacima i za koju sam ja u tim prilikama prevodio. Mnogo godina kasnije to svoje prevodilačko iskustvu sam opisao u priči *Na psihijatriji* (Istotovirane slike, 2009.) i književno još uspješnije u filmskom scenariju koji već godinama trune na dnu harddiska mog kompjutera.

³ Nijedan od izdavača niti sastavljača nijednog od izbora u koje sam uvršten me nije oslovio niti sam dobito autorski primjerak (dva sam dobito naknadno, tek nakon moje intervencije). Time hoću da kažem da možda ima još izbora u koje su uvršteni tekstovi iz *Hidžre* ali da na njih nisam naišao kao što sam naišao na:

• *Ovdje živi Conan*.

• *Mlada bosanska lirika 1992.-1996*. Zagreb, Durieux, 1997.

• *The Best of Lica (Issues 1 – 10: May 1996 to Juni 1998)*. Sarajevo, Buybook, 1998.

• *Das Kind. Die Frau. Der Soldat. Die Stadt: Zeitgenössische Erzählungen aus Bosnien-Herzegowina*. Klagenfurt, Drava Verlag, 1999.

• *Evakuacija-izbor suvremene priče autora iz BiH*. Split, Feral Tribune, 1999.

• *Ponostaje prostora-panorama najnovije bosanskohercegovačke poezije*. Bihać, Delta, 2000.

• *Zmanjuje prostora-panorama novejše bosanskohercegovske poezije*. Maribor, Založba Pivec, 2009.

⁴ Prve dvije pjesme – i prije nego što je *Hidžra* završena – prevela je Alenka Jensterle. (Iniciály, březen 1993). Nakon toga slijedi izbor od osam pjesama koje je prevela Ana Adamovičová (Tvar, 1998. br. 4).

Adin Ljuca

rođen je 1966. godine u Zenici. Od kraja 1992. živi u Pragu.

Objavio je slijedeće knjige:

- *Hidžra* (poezija). Prag, 1996.
- *Maglaj: na tragovima prošlosti* (kulturno-historijska monografija), Maglaj, 1999.
- *Vytetované obrazy* (proza), Prag, 2005; [Istetovirane slike. Sarajevo, 2009].
- *Stalaktit* (poezija). Tešanj, 2015.
- *Jeden bílý den* (proza). Ostrava, 2017.

Uz pisanje i prevođenje književnih djela, napisao je i preveo više desetina stručnih radova iz kulturne historije češko-južnoslavenskih odnosa.

Sadržaj

Slike s putovanja

❖ 11 ❖	<i>Sve je prolazilo bezbolno i logično</i>
❖ 12 ❖	Kritika čistog uma
❖ 13 ❖	<i>Sjediš u crvenom plišanom naslonjaču kupea</i>
❖ 14 ❖	Evrropsko prvenstvo, evakuacija
❖ 17 ❖	<i>Sklapaš oči</i>
❖ 18 ❖	Kuća
❖ 19 ❖	<i>Putujemo brzo kao iz epizode u epizodu</i>
❖ 20 ❖	Čovjekova porodica
❖ 21 ❖	<i>Savršena kopija prosječnog turiste</i>
❖ 22 ❖	Božić u Pragu
❖ 23 ❖	<i>Odlazim polako, kao u šetnju</i>
❖ 24 ❖	Barokna sonata
❖ 26 ❖	<i>Znakovi pored puta gube značenje</i>
❖ 28 ❖	Obradive površine
❖ 29 ❖	<i>Još kao dječačić, i u najobičnijem izletu</i>

Oči Eskima

❖ 33 ❖	Isuviše brzo se umaram, isuviše lako ostajem sam
❖ 35 ❖	Kad legnem, uspavljujem se ponavljajući neprekidno

Kratki film o ljubavi

❖ 39 ❖	Prodavačica koja brižljivošću zaljubljene
❖ 40 ❖	Modar i drhteći, iz bazena istrčava dječačić
❖ 41 ❖	Prilazi sa zbumjenošću djevojčice obliveno rumenilom
❖ 42 ❖	Toliko toga sam vidiо u svakodnevnom kruženju
❖ 43 ❖	Pokušavali smo se baviti nečim drugim: pravio sam se

Bilješka o autoru iliti Žirafa

❖ 47 ❖	Bilješka o autoru iliti Žirafa

Dodatak

❖ 55 ❖	Bilješka o knjizi
❖ 61 ❖	Bilješka o autoru

Izdavač:

Adin Ljuca – Samizdat

www.samizdat.nu

Urednik:

Milorad Pejić

Akvareli i grafičko oblikovanje:

Mario Chromý

www.mariochromy.com

Štampa:

Milan Hodek

www.paperjam.cz

Prag

MMXVIII

